

Людмила Колеснік

Інститут української мови НАН України

Київ

ORCID: 0000-0003-3321-2942; e-mail: Nezabydka.86@gmail.com

Характерологічні назви в говірках українського Карпатського регіону

Реферат: У статті представлено спостереження автора щодо функціонування оцінних слів у говірках українського Карпатського регіону, а саме в гуцульських, закарпатських, бойківських, лемківських говірках та суміжних говірках Буковини й Покуття. Проаналізовано стандартні моделі творення нових віддіслівних та відіменникових похідних. Значну увагу присвячено виокремленню мотиваційних моделей постання метафоричних характерологічних назв. Описано форми міжмовної взаємодії в межах цієї лексичної групи, акцентовано на тісному зв'язку діалектів аналізованого ареалу, що проявляється в спільних тенденціях оцінної номінації.

Ключові слова: характерологічна назва, Карпатський регіон, запозичення, мотивація.

Abstract: *Valuable words in the dialect of the Ukrainian Carpathian region.* The article deals with the functioning of the evaluable words in the dialects of the Ukrainian Carpathians, in particular the Hutsul, Transcarpathian, Boyko, Lemko, Bukovyna and Pokuttya dialects. In these dialects, the lexical system of characterological names is formed according to the same general principles. In the studied dialects, the main universal tendencies inherent in this vocabulary are manifested. On the other hand, original nominations have been observed, resulting from non-linguistic factors.

An analysis has been carried out of creating standard models of new words via dialectal nouns and verbs. Much attention has been given to the identification of motivational models behind the emergence of metaphorical characterological names. Unlike standard names, characterological vocabulary is not entered to the passive vocabulary of dialect speakers simultaneously with the disappearance of the actual thing. Secondary names or set similes last longer when they are connected with the material signs of a local culture. The forms of the interlingual interaction in this lexical group have been described. Attention has been drawn to the connections between the dialects spoken in the analysed area, which is reflected in the general trends of the evaluation nomination.

Keywords: evaluable words, the Carpathian region, linguistic borrowings, motivation.

Характерологічна лексика¹ – широке поняття, що об'єднує різноманітні характеристики: осіб, їхніх дій та станів. За частиномовною належністю це насамперед

---

¹ Сукупність усіх лексичних одиниць, які не лише називають, а й оцінюють і характеризують, а отже, виконують і називну, і експресивну функції. Їх позначають також термінами: «зображально-виражальні лексичні засоби», «емоційно-експресивні лексичні засоби», «лексичні одиниці емотивного змісту», «образна лексика», «емоційна лексика», «емоційно забарвлена лексика», «характеризуюча лексика», «емоційно-експресивно забарвлена лексика», «експресивний шар (фонд) лексики»,

прикметники, похідні іменники на позначення осіб, експресивні дієслова, прислівники. На відміну від предметної лексики, такі назви виконують не лише денотативну функцію, а й відбивають оцінку мовця відповідних явищ.

В українському мовознавстві такі назви були предметом ґрунтовних досліджень В.В. Лєснової (2004), В.О. Дворянкіна (2006), Л.Я. Колеснік (2016). Експресивну лексику української літературної мови досліджує Н.І. Бойко (2005).

Характерологічна лексика становить значну частину як словника літературної мови, так і говіркового лексикону, що засвідчують лексикографічні джерела. Наприклад, описуючи емоційно-оцінні слова, зафіксовані в *Словнику буковинських говірок*, Н.В. Гуйванюк зазначала, що «це надзвичайно поширене явище. У картотечі *Словника буковинських говірок* нараховуємо 671 лексему, серед яких іменників – 50%, дієслів – 40%, прикметників – 9%, прислівників – 0,9% й експресивних вигуків – 0,1%» (Гуйванюк 2013, 170).

Значна кількість лексикографічних праць, присвячених говіркам українського Карпатського регіону, дозволяє досліджувати характерологічні (експресивно-оцінні) номінації в цьому ареалі.

Територія дослідження охоплює українські терени Карпат від передгір'я до Закарпаття: гуцульські (частина Чернівецької, Івано-Франківської, Закарпатської обл.), бойківські, середньокарпатські та лемківські говірки.

Джерельною базою дослідження слугували власні записи автора з говірок т. зв. Буковинської Гуцульщини (Путильський р-н Чернівецької обл., а також передгірної території Сторожинецького та Вижницького р-нів Чернівецької обл.), діалектні словники різного типу (короткі, словники однієї чи кількох говірок, спеціальні словники, матеріали до словників, словники-додатки до монографій, опубліковані в різний час), а також картотека матеріалів до словника українських говірок Закарпатської області М.А. Грицака, яка зберігається в Інституті української мови НАН України.

Така неоднорідність матеріалів не дозволяє робити кількісні узагальнення, однак дає уявлення про тенденції функціонування оцінної лексики в цьому діалектному просторі. Перевагою деяких словників є вказівка на конкретну локалізацію та подані ілюстрації, що вияскравлює семантику, мотивацію, стилістичний аспект функціонування слова в говірці. Важливо, що оцінні назви осіб зібрано в спеціальному *Словнику оцінних номенів людини в українських діалектах* (СОН).

Дослідники оцінної лексики суголосні в деяких висновках стосовно досліджуваного об'єкта: щодо переважання номенів із негативною оцінкою над позитивною, кореляції форм чоловічого й жіночого родів, тенденціях у номінації чоловіків і жінок, функціонуванні номенів спільного роду.

Закономірно, що в спостережуваних говірках спрацьовують усі універсальні моделі творення характерологічної лексики. Умовно її можна поділити на відіменні похідні, віддієслівні утворення та номени, що стали наслідком метафоризації. Хоча, як засвідчує матеріал, вплив метафоричного перенесення помітно відчутний у кожній із цих груп.

«емоційно-оцінна лексика», «стилістично забарвлена лексика», «експресивно-стилістична лексика», «експресивна лексика» (Бойко 2005, 14).

Серед відіменникових похідних значну частку становлять прикметники, утворені як від питомих, так і від запозичених коренів. Іноді творення відбувається за однаковою моделлю: напр. літ. *щасливий* ← *щастя*, що пох. від псл. *sъčestъje*, де *съ-* ‘добрий’, решта слова – пох. від *čestъ*, укр. *частіна*; отже, первинне значення цього слова ‘добра частина’ (ЕСУМ, VI, 501). Пор. діал. закарп. *партливиий* (*партлівйый*)² ‘щасливий’: *партлівйый майє парт’ на вс’о, ведє му с’а* (КМ) ← *парть* (*парт*) – 1. ‘щастя’: *ти на грибѣ майєш парт’, бо усе півен кѣшик назбирайєш* (КМ), 2. ‘частина, спадок’: *йак умєрла старшинѣ кѣжджѣй дустѣв своѣу парт’* (КМ), 3. ‘дружба’: *оту парт’т’ никѣ ни рѣзѣбѣє* (КМ); гуц. *парть* ‘щастя, фортуна, доля, талан’ (КПР, 133); бойк. *парть* – 1. ‘вміння, хист’, 2. ‘дар’: *він не чарує л’удий, а майє таку парт’ від Бога, шчо через н’ого мрут’,* 3. ‘щастя’ (Онишкевич 1984, II, 42) < від рум. *parte* ‘частина, частка, пай, доля’ (ЕСУМ, IV, 300).

Передбачувано, що на цій прикордонній території побутує чимало запозичень, зокрема зі сх. ром. мов., пор. прикметники та пох. іменники від рум. *mut*, що має кілька значень-характеристик: 1. ‘німий’, 2. ‘мовчазний’, 3. ‘негарний’, 4. ‘дурний’ (PPC, 869); закарп. *мұтый* ‘недорозвинутий чоловік’: *йой, якась мұта, нич ти не мѣж дотолковѣти* (КМ), *мұтулѣватый* – 1. ‘заклопотаний’ (КМ), може бути пов’язане з рум. *mută* ‘пересуватися’ (PPC, 869), 2. ‘розумово відсталий’ (КМ); *мұтул* – 1. ‘дурень’ (КМ): *мұтуле, пой будєм іти домұ, та зазубиш* (КМ), 2. ‘бідолаха’ (КМ), 3. ‘пес’, пох. здріб³. назва *мұтулик*, у якій негативна оцінка пом’якшена. У гуц. гов. натрапляємо на номен *мұта* образл. ‘неохайна, недбала господиня’ (Негрич 2008, 117). Не виявлено лексичних паралелей у словниках бойк. та лемк. говірок, однак у бук. гов., що теж є зоною сх. ром. впливу, зафіксована лексема *мұтол* ‘мовчазний чоловік’ (Колеснік 2016).

У лексемах, утворених уже на українському ґрунті, часто збережено мотиваційний зв’язок, втілений у запозиченій лексемі, напр., у назвах, що походять від сх. ром. *мург* ‘темно-гнідий’: лексема *мұрга* ‘плямиста вівця чи корова’ (КМ), *мурганістый* ‘смугастий’ (сема ‘масть’): *была в н’а мурганіста кѣрѣва, та н’ів’рѣку давала дубрі молока; Такі с’а фѣйн’і йагн’атка мурганіст’і накотіли* (КМ).

Однак більшість похідних зазнає семантичної модифікації на основі нових асоціативних зв’язків:

а) темний → брудний: закарп. *мұргавый* ‘брудний’ (КМ): *иди с’а помый, бо дұже с’ мұргавый* (КМ); іменники *мургавець* (*мұргавиць*) ‘замазура’ (КМ): *мұргавц’і ни л’убл’ат’ мѣтис’а* (КМ), *мұргавка* ‘замазура (про жінку)’ (КМ): *йа з’є такѣ мұргаѣкѣ, ги ты, нигдє ни йду* (КМ), *мұргавчя* ‘тс.’ (КМ), бойк. *мурга* (*мурга*) ‘замазура’ (Онишкевич 1984, I, 457), а також експресивні дієслова гуц. *мұргати* ‘мурзати’ (Сабадош 2008, 177), *мұргатися* ‘мурзатися’ (Сабадош 2008, 177) та віддієслівні іменники, напр., *мұрганє* ‘мурзання’ (Сабадош 2008, 177);

б) брудний → поганий, недостойний: гуц. *мұрга* лайл. ‘грубіян; забіяка’ (ГГ, 127), ‘grubian’ (Janów 2001, 132), лайл. ‘погань, вайло’ (Лесюк 2008, 109), лайл. ‘забіяка’, ‘зла, непривітна людина’ (Негрич 2008, 117). Бойк. *мурга* (*мурга*) ‘мерзотник’ (Онишкевич 1984, I, 457), лемк. *мурга* лайл. ‘простак, грубіян’ (Турчин

² Ілюстративний матеріал подано відповідно до того, як він представлений у джерелі.

³ У статті збережено стилістичні ремарки до лексем, подані в джерелах.

2011, 182; Пиртей 2004, 179) мають лише похідні значення, і немає жодної фіксації з семантикою кольору, масті.

Деякі характерологічні назви є наслідком прямих запозичень, напр., закарп. *дербак* зневажл. 'нікудишня людина': *дербак* – неваловиний чулувік (Сабадош 2008, 62). І.В. Сабадош визначає джерелом пол. діал. *darebak* 'негідник, шалапут', хоча *дербак* < словац. мови *darebák* 'негідник, шалапут, ледар', пов'яз. з *darebný* (*daremný*) 'даремний', утвореним від укр. *дар*. На українському ґрунті слово деетимологізувалося (ЕСУМ, II, 35), тобто йдеться про повторне запозичення. У закарп. говірках також є пох. характерологічний прикметник *дербаківатий* 'нікудишний (про людину)': *тот чулувік дербаківатий, у нього ніч неїе тпр'ібно* (Сабадош 2008, 62).

Одним із видів відіменникових номенів є відсоматизми – лексеми, похідні від назв частин тіла. За усталеною моделлю утворено назви на позначення повного чоловіка від лексеми 'живіт', 'шлунок' (переважно йдеться про шлунок або нутрощі тварини, що надає новій характерологічній назві відтінку зневажливості): гуц. *калю́х* (*кілюх, колюх*) – 1. 'шлунок тварини', 2. зневажл. 'живіт, пузо' (ГГ, 89; Janów 2001, 90), *келю́х* 'т.с.' (КПР, 77), бойк. *кілюх* 'т.с.' (Матіїв 2013, 210); *келюх* – 'живіт глечика', 'тельбухи, нутрощі' (Онишкевич 1984, I, 346), закарп. *килю́х* 'т.с.' (Сабадош 2008, 141); *кел'у́х* (*килю́х*) – 1. 'шлунок тварини' (КМ): *такій у неїї кел'у́х, йак три л'удс'кі* (КМ), 2. 'випукла частина якогось предмета' (КМ): *учинілас' йї великий кил'у́х, може (копиц'а) зат'ікати* (КМ), 3. згруб. 'живіт, пузо' (КМ): *у нашого пана такій кил'у́х, йак озеро* (КМ); *такій ис' кил'у́х наів, ги бубен* (КМ), 4. перен. 'пузатий низький чоловік': *ни йди мижі кел'у́хи, бо ты муту́з'аник* (КМ). У говірках окресленого ареалу зафіксовано словотвірні гнізда з такою твірною основою, зокрема й пох. зменшено-пестл. та згруб. назви: закарп. *килюшо́к* (КМ), *килюші́ще* (КМ), пох. дієслово *кел'уха́тити* → гуц. *калюхатий* (*колюхатий*) 'товстий, череватий' (ГГ, 89), гуц. *келюші́стий* (КМ): *ідут вівці в полонину самі вакішисті, а за ними вівчарики самі келюшисті* (КМ), *kaluchatyj* 'brzuchaty', 'o brzemiennej kobiecie' (Janów 2001, 90), бойк. *килюхатий* зневажл. 'який має великий живіт' (Матіїв 2013, 211), *келюхатий* 'череватий' (Онишкевич 1984, I, 346), закарп. *килюхатий* (*ки[i]л'ухатий*) зневажл. 'череватий' (Сабадош 2008, 141), закарп. *кел'ухатий* (*кил'ухатий*) – 1. 'т.с.' (КМ): *сис' кил'ухатий видаў т'ашко ни робит* (КМ), 2. 'великий баран' (КМ). Похідні іменники: гуц. *kaluch'acz* 'człowiek z wielkim brzuchem, brzuchacz, bogacz' (Janów 2001, 90)⁴, гуц. *келюхач* 'пузань; чоловік із великим животом' (КПР, 77); бойк. *келюхач* зневажл. 'черевата дитина' (Онишкевич 1984, I, 346), закарп. *килюхач* вульг. 'т.с.' (Сабадош 2008, 141), *келюхач* (*кел'ухач, кил'ухач*) (КМ): *із кил'ухача ичи чоловік може быти, а горбатого хыба гробовá дошка справит* (КМ) та відповідники жін. роду: *kaluchata* (*zinka*) 'tiazka' (Janów 2001, 90), *килюхачка* вульг. 'товста жінка' (КПР, 141), бойк. *килюхання* зневажл. 'жінка з великим животом' (Матіїв 2013, 210), *килюхачка* зневажл. 'т.с.' (Матіїв 2013, 211); закарп. *килюхата* 'вагітна жінка' (Сабадош 2008, 141), закарп. *келюхання* 1. 'вівця з великим

⁴ У цьому словнику збережено рідкісне на сьогодні переносне значення лексеми *kaluch'acz* 'bogacz' (Janów 2001, 90).

животом': *старá кел'ухán'а нê л'убит йáгн'а* (КМ), 2. 'вагітна жінка'. У таких назвах відчутний метафоричний компонент – порівняння рис зовнішності людини й тварини.

Похідні спільнокореневі номени набувають нових переносних значень, у яких реалізована модель «статура людини чи її яскрава особливість – властивість предмета чи дії», напр., пор. похідні дієслова від іменника *келіох*: закарп. *в́кел'ушити* (*вікел'ушити, в́кел'ушити, укел'ушити*) 'висунути, випнути': *йей д́уже вікел'ушив йес копіц'у* (КМ), *в́кел'ушитис'а* (*вікел'ушитис'а, в́кел'ушитис'а, укел'ушитис'а*) 'висунутися, випнутися': *мін'і с'а відит, шо вікел'ушилас'а скінá повід Гриціїшиного* (КМ), *в́кел'ушувати* (*выкел'ушовати, вікел'ушувати, укел'ушувати, укил'ушувати*) 'висувати, випинати': *він п́усто вікел'ушуйе сіно з оборога* (КМ), *в́кел'ушуватис'а* (*выкел'ушоватис'а, вікел'ушуватис'а, в́кел'ушуватис'а, укел'ушоватис'а, укел'ушуватис'а, укел'ушоватис'а, укил'ушуватис'а*) 'висуватися, випинатися': *йáкос' ми с'а запаска д́уже вікел'ушуйе* (КМ), дієприкм. *в́кел'ушений* (*в́кел'ушений, вікел'ушений, в́кел'ушений, в́кел'ушений, укел'ушений, укел'ушений*) 'випнутий': *з н́ижного б́оку б́оріг йáкос' д́уже вікел'ушений*. (КМ). Однак, ці похідні не мають у своїй семантиці оцінного компонента.

У матеріалах картотеки закарп. говірок збережено цікавий сюжет, пов'язаний із переносним вживанням соматизма *тулуб*⁵, що також ілюструє згадану мотиваційну модель: у закарп. гов. лексема *тулуб* (*тулуп*) має значення 'випукла частина посуду' (КМ): *тулуп корчáгы готóвый, а корчáга шче ніт* (КМ); пор. похідні *тулубляк* 'великий горщик': *п́уў мійтра дрóў трéба спаліти, д́оку закыпít' сисі тулубл'ак* (КМ), зменш. *тулублячок*, згруб. *тулублячіще*. Як соматизм ця назва поширена в таких значеннях: 1. 'шлунок людини, тварини': *сіло пот'а на ворот'а тай у лапкы д́уйе, чорт у н'ому кышкы п́ірве, а тулуп надуїе* (КМ); *колі отáк жонá удуріїе та кáжут: тулуб пс'áчий, а рóзум кот'áчий*, 2. зневажл. 'живіт': *такый у н'ого тулуп, што ни гóден с'а зóгнути* (КМ). Похідні прикметники мають виразне негативно-оцінне значення: *тулубáтый* (*тулубáтий*) – 1. 'з грубими рисами обличчя': *такій тулубáтий – тотó б́утріш* (КМ), 2. 'череватий': *ой у Хусті дівкы п́усті, а в Изі недужі, в Кошелєві тулубаті, а в Липши йак ружі* (КМ), як і низка похідних характерологічних іменників: *т́олуб* 'череватий чоловік': *тат' тот т́олуб, кіт' дáшо запопáде пуд рукамі, та так тулубит', йак бы ў огін' метáў* (КМ), *тулубáнча* 'повна дитина': *такое тулубáнча, ги ўттинок із б́учка* (КМ), *тулубáня* (*толобáн'а*) зневажл. 'товста жінка, дівчина' (КМ): *чом бы така тулубáн'а не была, кіт' поїс' за чоловіка* (КМ), *тулубн́еша* вульг. 'незграбна дебела жінка': *такий фáйный чулу'вік, а жонá в н'ого тулубн́еша* (Сабадош 2008, 355). Серед похідних зафіксовано експресивне дієслово *тулуб́іти* зневажл. 'багато, з апетитом їсти': *хот'бы йаку му нед́обру стрáву даў, а йак голóден, та буде тулуб́іти* (КМ).

З-поміж характерологічних віддієслівних лексем частотними є ті, які представляють семи 'не працювати', 'робити щось повільно, напр., ходити і т.д.',

⁵ В інших говірках (бойк., лем, пок.-бук.) або не зафіксовано лексем із основою *тулуб-* з оцінною семантикою, або вони функціонують лише в прямому значенні 'тулуб людини': *tu'ub* (Janów 2001, 242).

оскільки повільність у мовомисленні діалектоносіїв асоціюється насамперед не з ретельністю чи охайністю, а з ледарством. Наприклад, дієслово *ділати* ‘крокувати, шкутильгати’, яке етимологи кваліфікують як твірне від *диль* ‘дошка, брусок, колода’, перен. *д́или* ‘ноги, ходулі’ (ЕСУМ, II, 70), що через посередництво пол. мови запоз. з нім. ‘дошка, пілога’ (ЕСУМ, II, 70). В описуваних говірках є твірні слова з такими ж значеннями: пор. гуц. *дилина* ‘груба дошка, брус’ (ГГ, 59), бойк. *диль*, *дили́на* ‘розрізана впродовж колода для настилу у хліві’ (Матіїв 2013, 124), лемк. *делины* ‘підлога, дощане покриття’ (Турчин 2011, 80), *дыліна* ‘брусок, груба дошка для підлоги’ (Пиртей 2004, 76) та дієслова без експресивного компонента *дылюва́ти* ‘настеляти підлогу’ (Пиртей 2004, 76).

У матеріалах картотеки закарп. говірок зафіксовано дієслово *ды́лати* ‘повільно йти (про лінивого, хворого)’: *ни ды́лай так, бо ми до́му́ то́вды́ и до ве́чера ни д́уйдеме* (КМ); *шо так ды́лаш, д́івко, тат’ по́й ско́рше!* (КМ) та похідні – характеристики осіб: *ды́лавый* ‘повільний, лінивий (про людину, що повільно ходить)’: *йой, што ис’а д́ієка ды́лава* (КМ); *но тот Симко́ ды́лавый, х́одит’ ги бы му но́гы по́пу́тав* (КМ); *такий ды́лавый, шчо ни вы́лзе на дере́во* (КМ); *ий Йа́нку, йакій ис’ ды́лавый, тит’ по́й ско́рше* (КМ) → *ды́лавец’* (*ды́лавиц’*) ‘чоловік, який повільно ходить’: *іди ты, д́ілавиц’у, най т’а ни ві́жу со́бі сперед очі́* (КМ), *ды́лавака* ‘жінка, яка повільно ходить’: *йа с’а ган’бл’у йти з такóв ды́лавко́в* (КМ).

У низці говірок (зокрема в СОН, указано поліські, закарп., бук., сх. слоб.) поширена лексема *дилда*, що є похідним із суф. *-д(a)* від *диль* ‘дошка, брусок, колода’ (ЕСУМ, II, 69). Зрештою, вона зафіксована й у СУМі з ремаркою «фамільярне»: *д́илда* ‘здоровило’ (СУМ 1971, II, 276).

Дієслово *диндати*, яке етимологи кваліфікують як звуконаслідувальне, – найімовірніше пов’язане з відтворенням звуку, що видає било в дзвоні, напр. пол. *dendać* ‘дзвонити, висіти, хитатися’ (ЕСУМ, II, 73), зафіксоване в джерелах у різних фонетичних варіантах, пор.: гуц. *д́индати* ‘йдучи, хитатися’ (КПР, 48), спільнокореневе лемк. *диндилинда́ти(ся)* ‘теліпатися’ (Панцьо 2009, 31; імовірно, наслідок контамінації дієслів *диндати* й *линдати*), у закарп. говірках має низку інших значень: *ды́ндати* (*ды́ндрати*) – 1. ‘йти дуже повільно’: *так ды́ндаш, шо не мож позе́рати* (КМ); *шо так помалі́ ды́ндраш?* (КМ), 2. ‘йдучи, стукати ногами об землю’: *та вун і до ві́чора не доды́дат* (КМ), 3. ‘говорити тихо собі під ніс’: *тот старцу́н ды́ндат’, йак жебра́к* (КМ). Ці лексеми стають твірними для інших характерологічних назв: похідного відпроцесуального іменника *ды́лан’а* (*ды́ндран’а*) ‘повільний (лінивий) хід’: *ни л’убл’у с’а позе́рати на тако́йє ды́лан’а* (КМ); *ни мо́жду с’а нікати на тако́й ды́ндран’а* (КМ) → пох. характеристика особи: *ды́ндавый* ‘дуже повільний, лінивий’: *ды́ндавый, шо ле́двы лі́зе* (КМ), *дында́к* ‘неповороткий чоловік’: *оле йакій дында́к і не думат’ до да́чого с’а вз’ати́* (КМ); *чом, дында́ку, не рóбиш то, шо ті ка́жут?* (КМ); *дында́н’а* ‘лінива жінка’: *така́ дында́н’а, шо страх* (КМ), *ды́нда* (*до́нда*) ‘лінива людина’: *ды́нда – такий ды́ндавый* (КМ); *ты, ды́ндо, йедна́* (КМ), згруб. *ды́ндіско* ‘недорозвинута людина’: *то не д́івка, а йака́с’ непотрі́мна ды́ндіско* (КМ).

Як засвідчують матеріали СОН, у пок.-бук., наддніпр., сх. слоб. говірках відомий номен *валю́га* зневажл. ‘ледар, ледарка’ (СОН, 36) та похідні, напр.

валовітий ‘повільний у роботі, вайлуватий’ (СБГ 2005, 46). Пор., гуц. *валюга* (*валюга*) ‘т.с.’ (ГГ, 33), *waluha* ‘leń, wafkon’ (Janów 2001, 251), гуц. *валюга* ‘нероба, ледар, волоцюга’ (СГРЯ, 127; СГГЗ 2001, 27; КМ), ‘неохайна людина’ (СГГЗ, 28), спільнокореневі *валюх* ‘лінивий, безвідповідальний чоловік’ (Голянич 2018, 118), відповідник жін. роду *валюха* ‘лінива, безвідповідальна жінка’ (Голянич 2018, 118)⁶, *завальон* ‘неповороткий чоловік, хлопець; лінюх’ (КПР, 58), бойк. *валюкуватий* ‘повільний, незграбний у рухах; вайлуватий’ (Матіїв 2013, 50). У закарп. гов. для номінації ледаря зафіксовано лексеми *валюх* ‘ледар’: *валюх* – *ко не* ‘хоче н’їч робити’ (Сабадош 2008, 35), *валюх* – *неповоротка людина, вайло*: *ты с тым вал’аговом м’ного с’а не* ‘на’робиши’ (Сабадош 2008, 35), *валюгів* (*вал’агів*, *вал’угів*, *вал’угів*) ‘волоцюга, ледар’: *м’ного йе на світі вал’агову, лехкоробу, л’ін’уху* (КМ), згруб. *валюджіще* ‘т.с.’ (КМ), *валюгало* ‘т.с.’ (КМ), згруб. *валюговіще* ‘т.с.’ (КМ), *валюшник* (*вал’ушнік*) ‘т.с.’ (КМ)⁷; для номінації ледачої жінки поширені три номени: *валюх’яна* (КМ), *валюш’яна* (*уз’ау’ с’обі вал’уш’яну та н’ай’ тіп’ір’ на н’у р’обіт’ цілій вік, кіт’ го корт’ іла парадна д’іўка* (КМ)), *валюг’яна* (*так’а вал’агу’вка на’ша д’іўка, ніч не робит’, лем с’а в’стерат’ у кірт’ і* (КМ)).

Крім того, у говірках поширені пох. прикметники *валюховатий* ‘лінивий’: *о’та д’іўка вал’ух’овата* (Сабадош 2008, 35), *завал’ністий* (*завалністий*, *завалністой*, *завалистий*) (КМ) 1. ‘лінивий’: *такой завалністой, шо лем ним гать затк’ати* (КМ), 2. ‘повна людина’: *такий завалністий Васі́л’, што не біру’їе ходіти* (КМ), пор. також пок.-бук. *з’вал’ок* ‘чоловік-швендя’⁸.

Етимологи пов’язують ці лексеми з дієсловом *валити(ся)*, *валитися* (ЕСУМ, I, 320), пор. гуц. *валити(сі)* одне зі значень ‘никати, швендяти туди-сюди’ (Лесюк 2008, 92), *валети си* ‘бити байдики’ (СГРЯ, 123), *вал’етис’є* ‘байдикувати’ (СГГЗ, 27), *валетисе* ‘забруднюватися’ (Голянич 2018, 117), фраз. *иті / піті у валюги* ‘податися відпочивати, розважатися, уникаючи роботи’ (СГРЯ, 127), лемк. *вал’ятися* ‘поневірятися (про людину)’ (Пиртей 2004, 37), ‘крутитися’: *біда не вал’яється по лісі, лем по л’юд’ях* (Панцьо 2009, 20).

У говірках Карпатського регіону поширені похідні з основою *бреск-*: гуц. *бресклий* ‘набряклий, опухлий (про тіло, обличчя)’ (Голянич 2018, 96), ‘*namoknięty, nabrzmiały, spuchnięty*’ (Janów 2001, 18), *збресклий* ‘нездоровий; хворий водянкою’ (КПР, 66), *набресклий* ‘нездоровий; хворовитий; промоклий (про дерево)’ (КПР, 107), *обресклий* ‘запухлий, хворий водянкою’ (КПР, 122); закарп. *набрязглый* (Сабадош 2008, 180) – від псл. **bręk*, спорідненого з лит. *brinkstu, brinkti* ‘набрякати, набухати’ (ЕСУМ, I, 273). У лемк. говірках дієслово *брескнути* (*брескнуті*) ‘скисати’ (Панцьо 2009, 19; Пиртей 2004, 33), гуц. *брескнути* ‘т.с.’ (СГРЯ, 98–99) та пох. назви з перен. значенням щодо людини: *збресклий*

⁶ Семантику цього номена вияскравлює контекст: *їк йе вин / вал’ух / то ч’о ни м’оже б’ути вал’у’ха? / к’ажут / ад’ї вал’уха тиші́а* (Голянич 2018, 118).

⁷ У закарп. гов. зафіксовано низку спільнокореневих дієслів із семантикою ‘ледарювати’: *валю’г’атися* ‘вештатися без діла’ (КМ), *валю’джитися* ‘т.с.’ (КМ), *валю’г’увати* (*валагу’вати, валю’г’увати, валю’г’увати*), *вал’агов’ати*, *вал’ух’ув’ати*, *вал’ух’ов’ати*, *вал’ух’ов’ати* ‘пустувати, байдикувати’ (КМ).

⁸ Матеріал із бук. говірок уміщено в додатках до нашого дисертаційного дослідження (Колеснік 2016).

(збрескли, збрескви) – 1. ‘скисле (про молоко)’, 2. ‘пригнічений (про людину)’ (СПЛ, 69), бойк. *збресклий* ‘прокислий’ (Онишкевич 1984, I, 297), закарп. *набрэсклий* ‘намокле дерево’ (СГГЗ, 94), *набресклий* ‘хвора людина’ (СГГЗ, 94). У цьому контексті нез’ясовано є мотивація закарп. прикметника *брескливий* ‘швидкий’: *твуй такый брескливий, што рас-два с’а в’арит*’ (КМ).

Особливе місце серед характерологічних назв належить метафоричній лексиці – вторинним номенам та лексемам, у яких збережено зв’язок із мотиватором, що є назвою предмета, явища і под., слова, які вживають у переносному значенні.

Однією з найпродуктивніших у цьому ареалі є так звана «дерев’яна» метафора: творення оцінних номенів на основі метафоричного перенесення назв чи властивостей дерев, деревини або дерев’яних предметів. Частотність її використання зумовлена позамовними чинниками: природними умовами, у яких побутують досліджувані говірки, та особливостями господарювання людей на цій території.

Такі номінації можуть бути як позитивними, так і негативними, яких, однак, більше.

Позитивними номінаціями є ті, у яких фізичну силу людини зіставлено з міцністю дерева: напр., гуц. *корт’іга* ‘коренасте дерево; перен. кремезний чоловік’ (ГГ, 84; КПр, 84); закарп. *дубчіско* ‘великий сильний хлопець’: *гэле, йакый дубчіско у кумь врос* (КМ). У бойк. говірках є полярні характеристики: перен. ‘нетямуща людина’: *дуб дубом* (Матіїв 2013, 136), *дуб’як* ‘важкодум’: *тяшко в школі дубяку*’ (Матіїв 2013, 136), т. с. у гуц. і суміжних з ними пок.-бук. гов: перен. ‘тупа людина’. Хоча трапляються й позитивні порівняння: *стрункий йак дуб*, *моцний йак дуб*, *моцний йак дуб високий*, *крепкий йак дуб*, втор. номен *дуб* ‘міцний чоловік’ (Колеснік 2016).

Дослідники-етнолінгвісти, зокрема О.Л. Березович, зауважують, що

надзвичайна активність «дерев’яної» метафори зумовлена особливими характеристиками дерева, поєднанням у ньому властивостей твердого і м’якого, рослини і матеріалу – до того ж найбільш поширеного... Звідси різноманіття проявів цієї метафори, причому різноманіття не аморфне, а логічно вибудована система взаємодій і переходів, що має яскраво виражену етнокультурну зумовленість (Березович 2007, 145).

В окресленому ареалі поширені такі мотиваційні моделі:

1. Форма, будова дерева – форма ніг, хода людини

Велике гніздо в закарп. говірках формують похідні назви, утворені шляхом метафоризації від лексеми *чепер* ‘розросле дерево’⁹: *чепера* – 1. ‘один з двох розгалужених стовбурів’, 2. ‘людина з кривими ногами’: *ой зацвіла чиршин’ка на*

⁹ Пор. бойк. *чепера* – 1. ‘розгалужена смерека або ялина (перев. в її нижній частині)’ (Матіїв 2013, 507), 2. перен., зневажл. ‘особа жіночої статі (переважно молода)’ (Матіїв 2013, 507).

*чотири пера, мѐні гóды раховала прокл'ата чепѐра*¹⁰ (КМ), перен. *чѐперы* зневажл. 'криві й плоскостопі ноги': *ба куды вжсе тѝми чѐперами Тóній почеперѝтат?* (КМ), похідні *чепѐравый* 'кливоногий': *Васил'ова д'ітіна така чепѐрова* (КМ; пор. лемк. *чепѐравий* 'кульгавий'), *чепѐра́к* зневажл. 'плоскостопий і кливоногий чоловік, хлопець': *т'а́шко тóму чепѐрако́ви ме с'а ходѝти на стáрости; чепѐра́ч* 'чоловік із кривими ногами': *у н'ого чепѐраўт'і нóгы – чепѐра́ч; чепѐрѝтош* 'т.с.'; *чепѐрош* 'т.с.' (Сабадош 2008, 414), присл. *чепѐраво* 'киво' та дієслово *чепѐрати* (*чипир'ати, чепѐрати*) – 1. 'іти широко розставляючи ноги' (КМ): *чипир'ат', йак тотá кáчка*, 2. зневажл. 'ходити кливо': *так чепѐрат', ги бы йуѝ пѐроком нóгы покрѝвиў* (КМ; пор. ще одну фіксацію – зневажл. 'ходити, перевалюючись з однієї ноги на іншу'), *чепѐрѝтати* 'т.с.' (Сабадош 2008, 414); гуц. *чепѐр'іти* 'ходити з розчепіреними ногами, незграбно' (СГГЗ, 160; КПП, 218), бойк. *чепѐрати* 'повільно йти, маючи криві ноги' (Матіїв 2013, 508), лемк. *чепѐр'яти, чепул'яти* 'шкутильгати': *чепѐра́ва Нáста йцы жѝє, заўусе любѝла до нас чепѐрати и да́што повѝсти* (Панцьо 2009, 91).

Це дієслово є твірним для інших похідних: *чепѐратый* зневажл. 'кливоногий, із розчепіреними стопами': *чепѐратый чулу'вік* (Сабадош 2008, 414), *чепѐрѝтавий* 'т.с.' (Сабадош 2008, 414), пор. гуц. *czepiratyj (czipir[n]atyj)* 'kosmaty, rozczapierzony, rozczochrany' – про дерево і про кливоногу людину: *czipirata smereka; czipirata diwka* (Janów 2001, 31), *чепѐр'ѐвий* 'кливоногий чоловік' (СГГЗ, 160), бойк. *чепѐргатий* 'гіллястий, розсохуватий', 'кливоногий' (Онишкевич 1984, II, 365), лемк. *чепѐратий (чепрати)* 1. 'кливоногий, клишоногий (про людину)': *чепѐратий человек заўсе вигладаў с'мішиним*; 2. 'кривий (про дерево)' (СПЛ, 202), 'кливоногий; із широко поставленими кривими ногами (про людину)' (Турчин 2011, 338)¹¹.

Від цього ж дієслова утворено присл. *чепѐрато* 'незграбно (перев. про ходу людини)', пор. бойк. *чепѐргато* 'косо, кливо', *іти чепѐргато* 'косити ногами' (Онишкевич 1984, II, 366); *чепѐра́ня (чипирдáня, чѐ'пѐ'ра́ня)* 'кливонога жінка, дівчина, яка погано ходить' (КМ): *ты шю брѐшеш, чепѐра́н'о?*, зневажл. 'плоскостоппа і кливонога жінка, дівчина' (Сабадош 2008, 414)¹², *чепѐрѝтошка* 'т.с.', *чепѐрошка* 'т.с.' (Сабадош 2008, 414), *чепѐрѝта (чѐ'пѐ'рѝта, чепѐр'ўга, чѐ'пѝ'рѝта)* 'кливонога людина, яка незграбно ходить': *такѝй малѝй чóлóвѝк та так ідѝ – чепѐр'ўга* (КМ), пох. жін. роду *чепѐрѝтáня (чѐпѐрѝтáн'а)* (КМ).

2. Дерево або його частина – статура людини

У низці говірок лексема *трам* поширена на позначення дерева як матеріалу: напр., бойк. буд. 'підвалина' (Онишкевич 1984, II, 298), закарп. *трам* 'дерево', 'великий стовбур дерева', 'кругляк, колода', 'фундамент дерев'яної хати',

¹⁰ Пор. бойк. *чѐпера* – 1. 'розгалужена смерека або ялина (перев. в її нижній частині)' (Матіїв 2013, 507), 2. перен., зневажл. 'особа жіночої статі (переважно молода)' (Матіїв 2013, 507).

¹¹ Пор. також лем. дієслово *чепѐритися* 'широко розставляти ноги (про тварин, людей); широко розпростирати (гілки, коріння)', 2. перен. 'вихвалитися, братися за непосильну справу' (Турчин 2011, 338).

¹² Пор. гуц. *чепѐра́н'є (чепѐра́н'и)* 'людина з кривими ногами' (СГГЗ, 160; КПП, 218).

спільнокореневі *тра́ма* ‘готове, добре відшліфоване дерево’, *тра́ми* (*тра́мы*) ‘довге обрубане дерево’ (КМ). Цю лексему засвідчено і в перен. значенні – ‘щось надзвичайно велике’ – зокрема про статуру людини: *такáс’ тóчно йак трам, треба цапіни бы т’а нўднати* (КМ), ‘дуже товста людина’: *сис’ чоловічіишче – трам* (КМ; пор. бук.: *Їодна йак трам* ‘великоросла жінка’ [Колеснік 2016]), а також її розумові здібності — зневажл. ‘дурний’: *такый трам, шчо ні в чому с’а не розумійе* (КМ).

3. Дерев’яний предмет – статура людини

Одним із метафоричних перенесень є вживання назв дерев’яних предметів як вторинних номенів з оцінною семантикою. Наприклад, у гуц. гов. Закарпаття вторинний номен *плáха* перен., вульг. ‘широкоплеча жінка’ (КПР, 142) ← *плáха* одна половина розколотої колоди’ (КПР, 142). В інших говірках досліджуваного ареалу цю назву зафіксовано з такими значеннями: гуц. ‘широке бревно’ (СГГЗ, 114), ‘поміст, на якому у війну страчували людей’ (СГГЗ, 114), ‘odkluta (odrabana) ćwiartka z kloca na 1–2 m’ (Janów 2001, 166), ‘колена дошка’ (ГГ, 150); у бойк. гов. вона мала спеціальне призначення: бойк. *плáха* ‘широка дошка, на якій розробляють заколоте порося’ (Матіїв 2013, 353).

4. Пошкоджене дерево – лінива або немічна людина

Пор. гуц. *дуплáвий* ‘дірявий, пошкоджений’ (Голянич 2018, 440), *дўдлавий* ‘дуплаве дерево’ (КПР, 52), *дудлáвити* ‘дуплавити; перен. підупадати (про людину)’ (КПР, 52), ‘робитися дуплавим’ (Сабадош 2008, 81); в інших говірках переносних значень не зафіксовано: пор. гуц. ‘виникати (про дупло в дереві, дірку в зубі)’ (СГРЯ, 480); лемк. *дудлистий* (*дудлисти*) ‘дуплистий (про дерево)’ (СПЛ, 60).

Ледачу людину порівнюють із непридатним для господарства деревом: гуц. *гнилéк* ‘гнила колода’, перен. ‘ледар, здоровило’ (ГГ, 46), ‘гнила деревина, фрукт’, ‘ледар’ (Голянич 2018, 299), *гнилий* ‘згнилий’, перен. ‘ледачий’ (Голянич 2018, 299; Janów 2001, 70), *гнилувáтий* ‘трохи гнилий’, перен. ‘лінькуватий’ (Голянич 2018, 299), гуц. *гнил’йк* (*гнил’éк*) ‘гниле дерево’, ‘ледачий чоловік, ледар’ (КПР, 36; СГГЗ, 390), *гнилек* (*гнил’л’ек*) експрес. – 1. ‘щось згниле’, 2. перен. ‘лінива людина, ледар’ (СГРЯ, 363), *гнилічі* ‘гнилі або дрібні плоди’, згруб. ‘ледащо’ (Голянич 2018, 299), пор. також гуц. фраз. *гнилий ік (ік) пень* ‘дуже лінивий’ (Голянич 2018, 299), закарп. *погниляк* – 1. ‘гниле дерево’, 2. перен., зневажл. ‘вічно хворий, немічний чоловік’ (Сабадош 2008, 238), *гниляк* ‘т.с.’ (Сабадош 2008, 49).

Для характеристики ледачої жінки зафіксовано лексеми гуц. *гнилиця* ‘гнила криниця; трясовина’, перен. ‘ледача жінка’ (КПР, 36), закарп. *погнилячка* – зневажл. ‘хвора, немічна жінка’ (Сабадош 2008, 238). У бойк. гов. також є лексеми *гнилий* ‘гнилий’, ‘лінивий’ (Онишкевич 1984, I, 176), *гнилиця* ‘лінива жінка’, ‘нероба’ (Онишкевич 1984, I, 176), *гнилох* ‘лінива людина, нероба’ (Онишкевич 1984, I, 176), *гнилуса* зневажл. ‘ледар’: *гнилуса – ни руш* (Матіїв 2013, 100), *гнилюх*

‘т.с.’ (Матіїв 2013, 100), *гниляк* 1. ‘щось зруйноване гниттям’, 2. зневажл. ‘ледар’ (Матіїв 2013, 100), *гниль* зневажл. ‘ледар’, фраз. *гниль в костьох* ‘відсутність бажання робити що-небудь’ (Матіїв 2013, 100). Об’єктом порівняння, імовірно, могли бути й інші предмети, які зазнали гниття, принаймні, точно не вказано, що це дерево.

Таку ж мотивацію мають назви: гуц. *оха́ба* ‘погань, паскудство’ (ГГ, 142), ‘ragchu, paskuda’ (Janów 2001, 146), *охаблєний* ‘дуже негарний, потворний, страшний’ (ГГ, 142), ‘brzydki, parszywy’ (Janów 2001, 146) ← *оха́ба* ‘непридатне дерево; гнилизна; негідник’ (КІПР, 129), закарп. *оха́б, оха́ба* – 1. ‘лісн. дерево, яке залишили на лісосіці не зрубаним для розмноження’ (КМ), 2. ‘дуже велике старе дерево’: *ут’ів йак’ус оха́бу* (КМ). У лемк. гов. поширені пох. дієслова *оха́бити, оха́бляти* ‘залишити, покинути’ (Панцьо 2009, 59), *поха́битися* ‘залишити, покинути’: *похабилися сво́йой бесіди* (Панцьо 2009, 68) та лексему *оха́б* лайл., зневажл. ‘незугарна, неохайна, неповажна людина’ (Турчин 2011, 224). У бойк. гов. номен *оха́ба* має лише характерологічне значення: ‘ледар, нероба’ (Онишкевич 1984, II, 31), ‘нехлюй’: *оха́ба оха́бу найде* (Матіїв 2013, 327).

5. Процеси, які відбуваються з деревом, їхні особливості – вік людини, її інтелектуальні здібності

Метафоричне перенесення властивості дерева на позначення риси людини відчутне й у низці інших слів: закарп. *трупа́к*: 1. ‘дерево, яке починає гнити навіть без води’: *трупа́к’у не дб’р’і на будо́ван’а*. 2. ‘нерозумна людина’: *в’у́зав го учі́тіл’ до ма́пы, же́ббі ідо́с’ указа́в, а вун сто́йїт’, гі трупа́к* (КМ). У гуц. говірках номени з таким коренем зафіксовано лише в прямому значенні: гуц. *трупа́на* ‘обвалене дерево’ (СГГЗ, 145), *трупа́на* ‘стовбур дерева’ (СГГЗ, 145; ГГ, 189; Janów 2001, 241), *трупа́хліти, трупа́хліти* ‘трухлявіти, гнити’ (ГГ, 189), *трупа́хлий* ‘трухлявий’ (ГГ, 189). У бойк. гов. сформована оцінна похідна семантика: бойк. *трупа́хляк* – 1. зневажл. ‘гнилувате дерево’, 2. ‘шматок трухлявого дерева’, 3. перен., ірон. ‘дуже стара людина’: *то вже ба́ба та́кий трупа́хляк, що з нії нич*; фраз. *ста́рий трупа́хляк*, ірон. ‘стара людина’: *я вже ста́рий трупа́хляк* (Матіїв 2013, 469), *трупа́хляча* зб. ‘дуже стара людина’ (Матіїв 2013, 469), пор. закарп. *тру́хлядь* (*трухл’у’д’ь, тру́хл’ат’, тру́хлід’*), що є віддієслівним похідним від *трухлі́ти* (*трухніти*) ‘гнити; трухлявіти’: 1. ‘трухле, гниле дерево’: *посто́йало годы́ дє́рево та стру́хло* (КМ), 2. ‘щось старе, струхнявіле, що розсипається (наприклад, меблі тощо)’, 3. перен., зневажл. ‘стара, немічна людина’ (КІПР, 196; Панцьо 2009, 84).

Отже, в характерологічній лексиці говірок Українських Карпат, з одного боку, проявляються основні універсальні тенденції, властиві оцінній номінації, а з іншого, – спостережено оригінальні назви, постання яких зумовлене позамовними чинниками. Чимало похідних лексем (зокрема іменників-родових відповідників) утворено за допомогою арсеналу своєрідних словотворчих формантів, які увиразнюють їхнє стилістичне навантаження, є маркерами згрубілості та зневажливості. Аналіз лише словникових матеріалів не дає підстав стверджувати про відсутність

тієї чи тієї назви в певному локусі, оскільки незафіксовані в словнику номен потенційно можливі в говірках. Тому поповнення емпіричної бази – укладання діалектних словників, записування діалектних текстів – не втрачає своєї актуальності. Характерологічна лексика, на відміну від предметної, не переходить до пасивного словника діалектоносіїв одночасно зі зникненням реалії, у вторинних номенах чи сталих порівняннях довше зберігається зв'язок із матеріальними знаками локальної культури. Утрата такого зв'язку зумовлює перехід назв у розряд лексем із затемненою мотивацією. З'ясування походження оцінних номенів в окресленому ареалі та встановлення затемнених мотиваційних зв'язків є перспективою подальших студій.

Скорочення

бойк. – бойківський; буд. – будівельне; бук. – буковинський; вульг. – вульгарне; гов. – говірка; гуц. – гуцульський; діал. – діалектне; експрес. – експресивне; жін. – жіночий; закарп. – закарпатський; запоз. – запозичене; зб. – збірне; згруб. – згубіле; зменш. – зменшене; зневажл. – зневажливе; ірон. – іронічне; лайл. – лайливе; лемк. – лемківський; лит. – литовське; лісн. – лісниче; літ. – літературне; наддніпр. – наддніпрянський; нім. – німецький; образл. – образливе; перев. – переважно; перен. – переносне; пов'яз. – пов'язане; пок.-бук. – покутсько-буковинський; пол. – польський; пор. – порівняй; пох. – похідне; присл. – прислівник; псл. – праслов'янське; рум. – румунський; словац. – словацький; суф. – суфікс; сх. ром. – східнороманський; сх.слов. – східнословобожанський; т. с. – те саме; укр. – український; фраз. – фразеологізм

Література

- Березович Е.Л. [Berezovich Ye.L.] (2007), *Язык и традиционная культура: Этнолингвистические исследования* [Yazyk i traditsionnaya kultura: Etnolingvisticheskie issledovaniya], Москва.
- Бойко Н.І. [Boiko N.I.] (2005), *Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти* [Ukrainska ekspresyvna leksyka: semantychnyi, leksykohrafichnyi i funktsionalnyi aspekty], Ніжин.
- ГГ, *Гуцульські говірки. Короткий словник* [Hutsulski hovirky. Korotkyi slovnyk], Львів, 1997.
- Голянич М. [Holianych M.] (2018), *Мовний портрет села Тюдів* [Movnyi portret sela Tiudiv], Івано-Франківськ.
- Гуйванюк Н. [Huivaniuk N.] (2013), *Експрасеми розмовного мовлення буковинців як «знаки української етнокультури»* [Eksprasemy rozmovnoho movlennia bukovyntsiiv yak “znaky ukrainskoi etnokultury”] [В:] *Мова у дзеркалі особистості. Філологічні дослідження, присвячені 80-річчю професора, академіка НАПН України Кононенка Віталія Івановича* [Mova u dzerkali osobystosti. Filolohichni doslidzhennia, prysviacheni 80-richchu profesora, akademika NAPN Ukrainy Kononenka Vitaliia Ivanovycha], Івано-Франківськ.
- Дворянкін В.О. [Dvoriankin V.O.] (2006), *Номінативні процеси в українських східностепових говірках*, дис. ... канд. філол. наук [Nominatyvni protsesy v ukrainskykh skhidnostepovykh hovirkakh, dys. ... kand. filol. nauk], Київ.
- ЕСУМ, *Етимологічний словник української мови* [Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy], т. I–VII, ред. О.С. Мельничук, Київ, 2006.

- КМ, *Картотека матеріалів до словника українських говірок Закарпатської обл. М.А. Грицака* [Kartoteka materialiv do slovnyka ukrainskykh hovirok Zakarpatskoi obl. M.A. Hrytsaka], (зберігається у відділі діалектології Інституту української мови НАН України).
- Колеснік Л.Я. [Koliesnik L.Ya.] (2016), *Номінація людини в покутсько-буковинських говірках: генеза та просторове варіювання*, дис. ... канд. філол. наук [Nominatsiia liudynu v pokutsko-bukovynskykh hovirkakh: heneza ta prostorove variuvannia, dys. ... kand. filol. nauk], Київ.
- КПР, Піпаш Ю.О., Галас Б.К. [Pipash Yu.O., Halas B.K.] (2005), *Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської обл.)* [Materialy do slovnyka hutsulskykh hovirok (Kosivska Poliana i Rosishka Rakhivskoho raionu Zakarpatskoi obl.)], Ужгород.
- Лесюк М. [Lesiuk M.] (2008), *Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району)* [Movnyi svit suchasnoho halytskoho sela (Kovalivka Kolomyiskoho raionu)], Івано-Франківськ.
- Леснова В.В. [Liesnova V.V.] (2004), *Номінація рис людини в українських східнолобозанських говірках* [Nominatsiia rys liudynu v ukrainskykh shhidnoslobzhanskykh hovirkakh], Луганськ.
- Матіїв М. [Matiiv M.] (2013), *Словник говірок Центральної Бойківщини* [Slovnyk hovirok Tsentralnoi Boikivshchyny], Київ – Сімферополь.
- Негрич М. [Negrych M.] (2008), *Скарби гуцульського говору: Березові* [Skarby hutsulskoho hovoru: Berezovi], Львів.
- Онишкевич М.Й. [Onyshkevych M.I.] (1984), *Словник бойківських говірок*, [Slovnyk boikivskykh hovirok], ч. 1–2, Київ.
- Панцьо С.Є. [Pantso S.Ye.] (2009), *Матеріали до словника лемківських говірок (дієслівна лексика)* [Materialy do slovnyka lemkiivskykh hovirok (diieslivna leksyka)], Тернопіль.
- Пиртей П. [Pyrtei P.] (2004), *Короткий словник лемківських говірок* [Korotkyi slovnyk lemkiivskykh hovirok], Івано-Франківськ.
- РРС, *Румынско-русский словарь* [Rumynsko-russkiy slovar], Москва – Бухарест, 1980.
- Сабадош І.В. [Sabadosh I.V.] (2008), *Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району* [Slovnyk zakarpatskoi hovirky sela Sokyrnytsia Khustskoho raionu], Ужгород.
- СГГЗ, Жегуц І., Піпаш Ю. [Zheguts I., Pipash Yu.] (2001), *Словник гуцульського говору в Закарпатті* [Slovnyk hutsulskoho hovoru v Zakarpatti], Мюнхен.
- СГРЯ, Астаф'єва М.М., Воронич Г.В. [Astafieva M.M., Voronich H.V.] (2014), *Словник гуцульських говірок Річки та Яворова: у 4 кн.* [Slovnyk hutsulskykh hovirok Richky ta Yavorova: u 4 kn.], кн. 1: А–Ж, Івано-Франківськ.
- СОН, Леснова В. [Liesnova V.] (2013), *Словник оцінних номенів людини в українських діалектах* [Slovnyk otsinnnykh nomeniv liudynu v ukrainskykh dialektakh], Луганськ.
- СПЛ, *Словник прикметникового лексикону лемківських говірок* [Slovnyk prykmetnykovoho leksikonu lemkiivskykh hovirok], Тернопіль 2015.
- СУМ, *Словник української мови: в 11 т.* [Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t.], т. 2, Київ 1971.
- Турчин Є. [Turchyn Ye.] (2011), *Словник села Тулич на Лемківщині* [Slovnyk sela Tylych na Lemkiivshchyni], Львів.
- Janów J. (2001), *Słownik huculski*, Kraków.